

Az ifjúkor orvosi pszichológiai és pszichopathológiai problémái a hadseregben.

Írta: Ozsváth Károly dr. orvosalezredes

I.

A bevonulási korhatár 18 éves korban való megállapítása az eddigi gyakorlathoz képest megváltozott viszonyokat, új feltételeket és követelményeket jelent a bevonuló ifjú és az őt fogadó kiképző-nevelő kollektívák számára.

A lélektan a 18—22 éves korszakot jelöli az *ifjúkor*, *adolescentia*, *post-puberantia* kifejezésekkel. Pszichológiai szempontból tehát arról van szó, hogy a bevonuló sorkötelesek a pubertás és a férfikor közötti átmeneti periódus lelki sajátságait fogják mutatni, és túlnyomóan ennek a szakasznak első, a kamasszkorhoz közelebb eső megnyilvánulásai dominálnak majd az újoncok magatartásában. Hazánkban széleskörű és rendszerezett tapasztalat még nincsen a 18 éves fiatalok katonai szolgálata terén. A korengedménnyel korábban bevonultak lelki sajátságából levont tapasztalatok nagyobb szám esetén sem lennének felhasználhatók, mert ezek az ifjak önként vonultak be korábban, és többnyire hivatásuknak választották a katonai pályát. Akik ezek közül viszont csődöt mondtak a kiképzés során, és neuro-pszichiatriai észlelésre kerültek, dysharmoniás, többnyire hystero-infantilis személyiséggel rendelkeztek; elhatározásukban több volt a külsőségek iránti lelkesedés, mint a szolgálattal járó nehézségek terén a tűrőképességük. Nyilvánvaló, hogy a 18 évesek tömeges bevonulása elé várakozással tekint a kiképző, a nevelő, a pszichológus és az orvos egyaránt. Első meggondolásban a valamilyen módon érintettek részéről két szélsőséges vélemény hallható:

— Az egyik szélsőséges álláspont szerint sem testi, sem lelki szempontból nem várható lényeges változás az eddigi sorványokhoz képest;

— a másik vélemény enyhe somaticus és elsősorban lelki fejletlenségtől tart.

Ez a kérdés azonban sokkal bonyolultabb, semhogy sommásan megválaszolható lenne. A teljesség igénye nélkül — az eddigi klinikai pszichológiai és pszichopathológiai tapasztalataink és részben irodalmi adatok alapján — a problémakör megközelítésére a pszichiáter szemszögéből az látszik célszerűnek, hogy

— *először* az *adolescentia* sajátos lélektani adottságait vizsgáljuk meg, mert ezeknek túlméretezett megnyilvánulásai lesznek elsősorban azok, melyekkel találkozni fogunk a kiképzési és nevelési gátlóhatások között;

— *másodszor* mérlegelnünk kell azokat a társadalmi körülményeket, melyek a jelen sorványok lelki arculatára hatást gyakorolnak;

— *harmadszor* pedig azokat a feltételeket, amelyek között az ifjúság katonai kiképzése végbemegy.

Ezek a tényezők szoros kölcsönhatásban alkotják azokat a viszonyokat, melyekből meggondolásainkat származtatjuk. Az egyén és az őt körülvevő környezet rendkívül szoros integrációt jelent, — a bonyolult egymásrahatások tanulmányozásakor azonban didaktikai szétbontásokra kényszerülünk, annak tudatában, hogy az éppen vizsgált részösszetevő így egyoldalú megvilágításba kerülhet. Bizonyos mértékben a körüllektani nézőpont is veszélyeztetet az egyoldalúsággal, tapasztalataink azonban szélsőséges esetek általánosításából — és a kórnemző tényezők elemzéséből tevődnek össze, mintegy a kiképzési, nevelési hibák súlyosabb következményeként.

II.

Mi a jellemző a 18 éves fiatalok személyiségére?

A személyiség szintetikus fogalom, mely *felöleli az emberi szervezet összes sajátosságait, az aktív, cselekvő ember egészét, születésétől a haláláig (21)*. A személyiség tehát csúcsgo fogalom a lélektanban, mert az ember lényegét fiziológiai, pszichológiai és szociális szempontból egyaránt magában foglalja. Kialakulása két fő tényezőtől függ: az örökléstől és a környezet hatásától. A személyiséget alakító tényezők között legnagyobb szerepe a *külvilág, a társadalom által kiváltott és a személyiség által célként elfogadott törekvésnek van*. Készség és cél, örökletesen adott alap és a külvilág által meghatározott irányú követelmény és az ezekhez való alkalmazkodás az, ami az embert személyiséggé alakítja. A személyiséget mesterségesen elhatárolt összetevőkre bontjuk, legfontosabbak a megismerés, az értelem; a viszonyulás, a viszonyulás, az érzelem; az alkalmazkodás, az akarat, a cselekvés; szokásosan az intelligencia, a temperamentum, a karakter. A személyiség fejlődése állandó jellegű, de ennek üteme és a változás skálája az első két évtizedben, és ezen belül is a 14—18 éves korban a legkifejezettebb. Ebben a korban biológiailag a nemi érés, lélektanilag az önállóságratörés a jellemző, és a társadalomba való belenövés az ifjúkorban előbb szellemi, majd szociális téren egyre inkább megvalósul. (26.)

1. Az *értelmi tevékenység* a pubertás végére kiteljesedik, lényegében kétszázszor állnak az eszközei, a teljesítmény a felnőtt korban már csak az ismeretek mennyiségi növekedésével fokozódik jelentősebben. Az ifjak intellektuális működése azonban túlzottan is absztrakt, szívesen foglalkoznak elvont kérdésekkel, tudományos hipotézisekkel, társadalmi elmélkedésekkel. A 18 éves gondolkodása tiszta, világos, és heves kutató szellemmel vizsgálja az őt körülvevő világot, alakítja saját világképét. Ebben a képben azonban sok lesz az idealisztikus vonás, a végtelenségig fokozott logika-keresés, az eltúlzott, egyedi tényekre épülő általánosítások következtében.

A mai fiatalok általában műveltebbek, jobban képzettek, mint az előző korosztályok. Hazánkban ma a bevonuló sorvány általános műveltségét alsó határral az általános iskola VIII. osztályának elvégzésével megszerezhető ismeretanyag és gondolkodásbeli jártasság jellemzi. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az általános iskolában megrekedt fiatal ritka kivétel lesz. *Kémenczyvel* végzett csoportos vizsgálataink során (15, 16, 17) azt tapasztaltuk, hogy 1961-ben a másodéves katonák változtatás nélkül kiemelt haterzen felüli csoportjában az egyharmaduk nem rendelkezett a kötelező iskolai végzettséggel. 1962-ben a végzős VIII. osztályosok között 28%-os lemorzsolódás volt az indulási létszámhoz viszonyítva. Tehát: az új sorványokban nagyobb lesz az iskolai végzettség, ezzel párhuzamosan az általános műveltség — és a várható kiképzési eredmény szórása, mert több az érettségizett és a szakmunkás abszolút és relatív számban, utóbbit az egyetemre pályázók növelik —, és még néhány évig számolnunk kell a mezőgazdasági lakosság egy részének elmaradottságával. Az ideg orvos tapasztalatai szerint azonban a kiképzési követelmények emelkedése erősebb ütemű, mint a sorványok általános műveltségének és képzettségének növekedése. Megfigyelésünk szerint lassan emelkedik az értelmi fogyatékoság felső szintjének meghatározása, ami a személyiség dialektikus felfogásából érthető is, hiszen az intelligencia társadalmi szintje — a társadalom fejlődésével emelkedik. A gyengeelméjűség felső szintje — mely éles határ nélkül megy át a normálisba — katonai vonatkozásban a kiképzési követelményeknek értelmi, felfogási nehézség miatt eleget tenni nem tudók átlagából absztrahálódik, és ez a sok évi átlag — lassú emelkedést mutat. Bár még nem oldottuk meg az oligophrenek kiszűrését a sorkötelesek közül, máris új szükségletként jelentkezik a pozitív irányú osztályozás szükségessége, mert a korszerű technika kezelésében a bevonuló speciális képességei és készségei az eddiginél sokkal nagyobb szerepet kapnak. (5, 9).

A két év a 18 és 20 között nem jelent lényeges fejlődésbeli különbséget, számunkra célszerűbb azonban a tétel megfordítása: aki 18 éves korában — korához és körülményeihez képest mentálisan retardált, 20 éves korában is az marad.

Az értelem vonatkozásában összefoglalóan tehát azt mondhatjuk, hogy az ifjak szellemi fejlődése kibontakozottnak tekinthető, tudományos és szakmai

érdeklődésük kezd állandósulni, világnézetük fokozatosar. megszilárdul. (1) Tehát a kiképzést nem fogja hátráltani, mert — bár kevesebb a szakmai jártasságuk, magasabb a műveltségük, és ha nagyobb is az iskolázottságukban a szórás, közelebb vannak még a rendszeres tanuláshoz, fogékonyabbak. A kiképzési követelmények növekedése megköveteli a gyengék kiszűrése mellett a képességek szerinti osztályozást.

2. Az érzelmi élet jellemzői: a kamasz érzelmi vihara lehiggadt már, nem a gyermek naiv realizmusával és tárgyilagosságával és nem a kamasz vad ellenállásával, hanem saját önálló ítélőképessége szerint fordul az ifjú a kitaruló világ felé. A fiatal ember azonban jelentősen szubjektív, és a szubjektív ítéletalkotásból ered az a nagyfokú *kritikai érzék*, mely annyira jellemző rájuk. Az ifjú ember sokat foglalkozik magával, nemcsak testi fejlettségéből, hanem szellemi érettségéből eredően is. A családi környezet szűk, bírálja szüleit, nevelőit, és bírálni fogja kiképzőit is. Ez a viszonyulás már nem negatív, mint a kamaszé, de idealizálja a valóságot, nemes eszmékért lelkesedik, nagyra értékeli a maga alkotta világképet, és sokkal nehezebben viseli el a tények könyörtelen realitását, vágyainak a társadalmi valóságból eredő korlátozását, mint a tapasztalatokon és kudarcokon edzett felnőtt.

A szubjektívizmus nyilvánul meg az érzelmi élet túlzott feszültségében és a személyiség valamennyi tényezőjére gyakorolt fokozott hatásában: öntudata a mértéktelen kitágulás és a kisebbségség között ingadozik, hol lelkesedik vezetőiért, hol többre tartja magát náluk; hangulata, lendülete a határtalan lelkesedés és a hirtelen letörés végleteibe sodorja; hős és gyáva, szeret és gyűlöl, példaképnek tekint és kigúnyol ugyanaz az ifjúság, rövid váltásokkal.

Az érzelmi fellángolások és a gondolatok egyenesvonalúsága, tisztasága sajátos vonása az ifjúságnak. A nézeteire vonatkozó lelkisnyiló, lealázó vélemények ellenállásra kényszerítik, és ez a dac könnyen alakul ki a lelkesedésből — a meg nem felelő bánásmód esetén (31).

A felfokozott érzelmi élet tükröződik intellektuális érzelmeiben is: kivételes fogékonyság és vágy az új ideák után, kompromisszumra nem hajló egyenesség és őszinteség, — melyet a későbbi tapasztalatok többnyire jelentősen letompítanak. Nagy tettekre tör, „mindent, vagy semmit!”, és hajlik arra, hogy az apró kötelesegeket szürke és bürokratikus nyűgnek tartsa.

És az a vezető, parancsnok, aki nagyvonalúság nélkül, kicsinyes aprólékos-sággal a merev szabályzatszerűséget alkalmazza velük szemben, előttük neveléses kispolgárrá válik, akit lenéznek, durva tréfákkal, rosszindulatú megjegyzésekkel állnak bosszút rajta, ami — ilyen parancsnok esetében a helyzet teljes elmergéséhez vezet. Sikereket csak az a tiszt érhet el, aki szilárd következetességgel kívánja meg a kiképzési feladatokat, a fegyelmet, de tapintattal és tisztelettel jár el az ifjak emberi méltóságával szemben, közömbösség és fensőbbesség nélkül beszél velük, akár a felnőtt emberekkel. (6.) A fejlett kritikai érzék az éles, gyakran meg-gondolatlan általánosításokból eredő, legkülönfélébb bírálatokban nyilvánul meg. Arra neveljük őket gyermekkoruktól, hogy önálló véleményük legyen, ne a tekintély, hanem a tényeket és érveket tartsák mérvadónak. Az ifjúság szellemi fejlődése, növekvő kritizmusa — az emocionális szférák jelentős fejlettsége és egyben az idegrendszer erős ingerlékenysége miatt — a parancsnokok részéről különös tapintatot igényel, mert itt könnyű és gyakori lehet a konfliktus. (19.) A pszichológiában járatos tiszt, aki nem tudta megtanulni az emberekkal való bánásmód szabályait, akaratlanul válhat ilyen érzelmi feszültségek kirobbantójává, amikor az önrésztében megbántott katonát — meg nem értésével — szinte belekergeti a rendkívüli eseménybe. (2.) A szabályzatokban meg nem engedett eszközök még mindig tapasztalható alkalmazása — elsősorban a hatalmi túltengésben szenvedő, korlátozott tisztesek részéről — gyakori elindítója olyan egyre feszülő indulatoknak, melyek végül már banális okra abnormis élményreakcióban reagálnak le.

A ma fiataljai, akiket önrészes emberekkel nevelünk társadalmi szinten, nem tűrik el az egyoldalú tegezést, és joggal lázadoznak a „kiskatona” egyéniséget sem-mibevevő uniformizálása ellen. Személyes tapasztalataim szerint a fiatal katonák lelki életét nagyon kedvezőtlenül befolyásolja, ha észreveszik, hogy egyes parancsnokok számára csak darabszámra léteznek, ha ezt a darabot „fő”-nek is hívják. Az ifjú fokozott öntudatában is felfokozott érzelmi élete mutatkozik meg. A fejlettség tudata magabiztosságot ad, de ez éppen érzelmi talaja és a ténybeli tapasztalatok hiánya miatt gyakran túlméretezett. Itt a durva letörési kísérlet a legnagyobb ne-

velői baklövés közé tartozik, ha még oly csábító megoldás is. A lélektelen, fölényes bánásmód romboló hatását éppen azok a pozitív példák bizonyítják a legjobban, hogy az embereit szerető, bármilyen szigorú parancsnokért rajonganak a katonái. (31.)

A nevelési gyakorlatban két szélsőséges hiba gyakori: egyesek a legteljesebb mértékben elfogadják az ifjúság gondolati és cselekvési önállóságra való törekvését, azokat legértékesebb vonásának tartják, de szabadjára hagyják, ezzel a liberalizmusnak, individualizmusnak engednek teret, és olyan jelenségek kifejlődését segíthetik elő, mint a kötelező fegyelem megszegése, mások terrorizálása, önhittség, beképzeltség stb. A másik hibás nevelői ténykedés a már említett — a fiatal ember egyéni törekvéseire irányuló könyörtelen elnyomás, a konfliktus szituációk gyakori válfaja.

Összefoglalóan tehát az a valószínű, hogy a 18 évesek érzelmi élete sokkal színesebb, feszültebb és sérülékenyebb lesz, mint a jelenlegi sorványoké. A pozitív irányú lelkesedés, öntevékenység, vállalkozási kedv, fantáziagazdagság és vidámság a hozzáértő parancsnok kezében a kiképzés, az erkölcsi-politikai nevelés hatékony emelőjévé válik. Az egyenes célratörő magatartás, a fejlett kritikai érzék csak akkor jelent negatívumot, ha elfojtásra talál. A felfokozott önérzet vadhajtsái nyeshetők oly módon is, hogy az egyén öntudata ne sérüljön meg közben, és ha embernek tekintik a még alakulóban levő ifjú egyéniségét, lényegesen kevesebb negatív hatásból eredő „eset” kerül a pártmunkás, az orvos, vagy a katonai bíró területére (10). Az érzelmi reakciók hevesebbek, gyakoribbak lesznek, és az érzelmi nevelés terén sokkal nagyobb türelmet, több hozzáértést és lélektani beleélést követel meg a parancsnoki kartól (20). A normálvariációk, ha a velük foglalkozó alegységparancsnokok érzelmileg hozzájuk „fiatalodva”, bölcs türelemmel és fokozatosan formálják őket katonává, az elmondottakon túlmenően lényegi problémát nem fognak jelenteni (30).

3. A megismerés és az érzelmi viszonyulás mellett az alkalmazkodás az akarati élet, a cselekvés folyamatában valósul meg. A lelki élet reflexláncolatának efferens ívéből a beilleszkedést emeljük ki, mert az ifjak életében ez társadalmi síkon csaknem egybeesik a katonai bevonulás idejével, és ennek a társadalmi beilleszkedésnek a hogyanját-mikéntjét a hadsereg sajátos aspektusa, általános és helyi hatások, az egységben és az alegységben uralkodó kollektív tudat, hangulat, jó vagy rossz konvenciók fogják megszabni. A fiatal ember akarati elhatározásaiban is az érzelmi élet túlfűtöttsége jelentkezik, magatartásában dominál az érzelmi befolyás, és ennek hatásától függ, hogy a nehézségek serkentik, vagy apasztják az ifjú buzgó lendületét.

Az új közösségbe való beilleszkedés különböző fokú (5) lehet. Gyakran találkoznak mi is olyan fiatalal, aki szinte turistaként járja a katonaelet rögös útjait; mindent megnéz, olykor megcsodál, de azzal a tudattal, hogy ő nem idevaló, neki ehhez semmi köze. Nyilvánvaló, hogy az ilyen egyén, részben belső, részben milieu-hatásból nem integrálódott az új közösségbe, és a nevelés-kiképzés számára alig hozzáférhető, szigetként, magánosan sodródik. — Találkozhatunk — sokkal többször — látszólagos integrálódással is. Az egyén tudomásul veszi a tények kényszerítő voltát, külsőleg együtt él katonatársaival, de az új közösséggel szemben belül fenntartással él, és olyan a hozzáállása, mint akit a polgári paradicsomból száműztek. Ez a pseudo-integráció szintén nem katonai specialitás, hanem a felnőttéltől eltanult modus vivendi. Ebből a helyzetből a vezető példamutatása, a kollektíva nevelőereje kimozdíthatja az egyént, — sajnos, gyakrabban negatív irányba, mert ez a talaj nagyon kedvez valódi vagy vélt pszichotraumák neurotizáló hatásának. A situatív neurosisban a sértett személyiség típusa, a kiváltó traumák intenzitása, tartama, halmozódása, a feszültség megoldásának elmaradása szabja meg, hogy mikor lép át a neurosis psychoticus episod, primitív vagy bonyolult személyiség-reakciók felé. A család, iskola, munkahely bánásmódjával szemben lényegesen keményebb katonai életfel-

tételek azonban csak akkor okoznak beilleszkedési nehézséget, ha a bánásmód kedvezőtlen, ha a fegyelemre való nevelés durvasággal jár. Ezek a fiatalok pedig romantikus lelkesedésükből adódóan, kedvezőbb psychés feltételekkel indulnak neki a katonai pályafutásnak, mint a több élettapasztalattal és problémával rendelkező jelenlegi sorványok. Sokkal kevesebb lesz közöttük az, aki fiatal feleséget, jól fizető polgári foglalkozást hagy a polgári életben, a 18 évesek még nem szokták meg a független önállóságot, — tehát kevesebb beilleszkedési nehézség várható bevonulásukkal.

A tudatos, belsőleg is elfogadott közösségi integráció abban nyilvánul meg, hogy az egyén a számára nem kívánt, hanem kötelező közösségben is igyekszik aktívan élni és tevékenykedni. Ebben a kategóriában található a legértékesebb katonanyag, akikre szubjektív előfeltételeik alapján a bevonulástól kezdve egyre jobban lehet építeni és magvát képezhetik az alegységek összekovácsolandó közösségének. Ha a szakaszparancsnok úgy kezdi megismerni embereit, hogy az egyenruha mögött a lelki sajátosságokat, képességeket, jellemvonásokat is kutatja, lényegesen könnyebb és gyümölcsözőbb lesz kiképző-nevelő munkája.

A beilleszkedés nehézsége a helytelen előítéletekben rejlik, mind a bevonuló fiatal, mint az őt fogadó katonai közösség részéről. Ennek célszerű prevenciója a fiatalok korábbi előkészítése a katonaeletre, másrészt a fiatalokkal szemben fellelhető előítéletek revideálása a tisztikar egy részénél. (28.) A számos beilleszkedési zavar elemzéséből szűrtem le azt a tapasztalatot, hogy — azonos személyiség szerkezet mellett — külső körülmények döntik el túlnyomóan, hogy valakiből kiváló katona fejlődik, vagy a kiképzés veszteség listájára kerül. A rosszul, vagy túl jól sikerült start gyakran hordoz magában később már nehezen korrigálható hibalehetőséget. (20.)

A személyiség tevékenységi oldaláról való vizsgálatánál a katonai körülményeket kell alapul vennünk. A katonai tevékenység sajátos és különleges formája az emberek tevékenységének. (11.) Ezt a különlegességet egyrészt végső céljának jellege:

- állandó harci készenlét béke idején, és
- az ellenség legyőzése háborúban;

másrészt a célok eléréséhez szükséges feltételek:

- a harci kiképzés, és
- a harc

határozza meg.

Ezek a sajátos körülmények az illető még át nem élt egyén számára hatalmas megterhelést jelentenek és alkalmazkodási készségét maximálisan igénybe veszik. Meggyőződésem, hogy a fiatalok számára a katonai igénybevétel — kellő fokozatosság esetén — nem jelent túlzott megterhelést. Azok a képek, melyeket kimerülési állapotként szoktunk leírni, alaposabb elemzés során mindig emocionális okokra vezethetők vissza, éspedig kedvezőtlen érzelmi behatásokra, önérzeti sérelem, értelmetlenné mechanizált feladatok, érdemtelen elbírálás stb.

A korszerű kiképzés csak akkor lehet eredményes, ha korszerű lélektani alapokról indul. Hazánkban jelentős lemaradást kell pótolnunk az alegységparancsnokok lélektani ismeretei terén, olyan helyzetben, amikor a pedagógiaiilag jól képzett és a lélektanban járatos parancsnoknak is nehézséget fog jelenteni a sorvány lelki arculatában mutatkozó sok új vonás. És ezeket a lelki sajátosságokat nemcsak a bevonuló ifjak, hanem az őket érő környezeti befolyások összefonódásából eredő új kollektív tudat fogja determinálni. Korántsem látom megnyugtatónak az alegységparancsnokok lélektani felkészültségét. Az elmeorvos számos betegénél kér parancsnoki véleményt egy-egy katona személyiségének megítélésekor. Sajnos, ma még ritka és csak lassan gyarapodó kivétel az, amikor a jellemzés használható. A jelen témához alkalmazva: a jellemző parancsnokok nem ismerik a jellemzett embereiket (2). Képtelenek szabadulni attól a rögeszmétől, hogy mindenkit szimulánsnak tartanak, aki panaszkodik, és olyan légkört teremtenek a gyengébb idegrendszerű katonák

köré, hogy azok a hadsereg gyógyító munkájával többé már nem kompenzálhatók a kiképzési követelmény színvonalára. Azért emelem ki a gyakorlati tapasztalat ezen oldalát, mert a vezetési irányelvek és az egyre gyarapodó katonalélektani tanulmányok (10, 11, 19, 27, 28, 30, 31.) nemes szelleme sok alegységnél fonákjára fordul a tényleges megvalósítás helyett (27).

Összegezve a pszichológiai sajátságokat: A pszichikum az ifjúkorban kialakulnak tekinthető, de még nem szilárdultak meg teljesen személyes szokásai, világnézete; még ingadozik a társadalmilag szükségelt vagy felkínált célok, törekvések választásában. Jelleme fő vonásaiban kiformalódott, de megzilárdulására még nincs elég próbatétel. A körülötte levő társadalmat, világot értelmileg átfogja, de a maga realitásában még nem érti meg olyan mértékben, hogy a lelkesedése inkább kitartássá, letörései józan mérlegeléssé egyenlítődjének ki. Az érzelmi élet felfokozottsága egész személyiségét át hatja, sokkal inkább, mint a későbbi korszakokban. Ez tehát azt jelenti, hogy az ifjúkorban bevonuló fiatalok férfivá érése döntően azokat a társadalmi hatásokat fogja magán viselni, melyek a hadsereg kiképző-nevelő munkájában iránta érvényesülnek. Jelentősen megnövekszik az erkölcsi-poliikai nevelés feladata, mert ennek elhanyagolása, vagy az elkövetett hibák éppen a sokkal fogékonyabb, de kevésbé kialakult fiatalokban hatványozottabb mértékben fognak visszahatni.

III.

Pszichopatológiai problémák

Kiindulásként elfogadhatjuk azt a gyakorlati tapasztalatot, hogy az endogen psychosisok, a schizophreniák és a mániásdepressziós elmezavarok morbiditási viszonyai meglehetősen állandóak és a nagy társadalmi katasztrófák, világháborúk sem okoztak ebben eltolódást (8).

A *schizophrenia* a katonapszichiáterek tapasztalatai szerint (*Magyar, 12, 13*) gyakrabban manifesztál a második év tavaszán, mint az első kiképzési évben. A modern felfogás szerint ezt a súlyos személyiségzavart okozó processust mind somaticus, mind psychés megterhelések provokálhatják. Elképzelhető tehát, hogy sok szempontból az ifjúkor sajátosságait később is megtartó diszponáltak lazább személyiségalkulása gyakrabban vezet schizophreniás, vagy schiziform psychoticus állapotokhoz. A magam részéről lényegesnek tartom, hogy a tudathasadás körisméjét — mivel nem nosológiai egységről van szó —, a legnagyobb kritikával alkalmazzuk, annál is inkább, mert a pubertáshoz közelebb álló emberanyagunkban a schiziform személyiség-reakciókkal számolnunk kell, de — ha az ilyen egyént elmebeteggé nyilvánítjuk — s mivel az orvostársadalom is gyógyíthatatlannak tartja, nemcsak a laikusok — ezzel kirekesztjük az emberi közösségből és eleve lehetlenné tesszük a szociális gyógyulást is.

Az *oligophrenek* vonatkozásában még csak annyit, hogy az eddigről eltérő probléma nem várható, és kb. 10% alsó határral terhelik a sorványt. Világviszonylatban 2—3—4% az aránya a populációban. (7.) Ma már egyre gyakrabban ismerik fel a csapatnál is, és bizonyos fokig ez is mutatja a követelmény emelkedését.

A *psychopathia* az elmekörtan egyik legtöbbet vitatott és legtöbb nehézséget jelentő területe. Nyilvánvaló, hogy a személyiséget jelentékeny mértékben próbára tevő körülmények között, mint amilyen a hadsereg is, a kiegyensúlyozatlan egyének gyorsan feltűnnek, azok is, akik a polgári életben viszonylag kompenzáltan léteztek. Ennek a szinte megszámlálhatatlan féle és fajta lelki abnormitást magában foglaló fogalomnak még egységes definíciója sincsen. *Nyirő (23.)* ennek a betegség létében is vitatható, a meghatározhatatlan normától eltérő személyiségnek — a *dysharmonias személyiség szerkezet* jelölését ajánlja. Ez azért célszerű, mert a psychopathák között sok kiváló ember is található, és a lelki dysharmonia éppúgy irányulhat a pozitív tulajdonságok területére, mint — és esetünkben ez a lényegesebb — a közösségi életbe való többé-kevésbé kifejezett beilleszkedési képtelenségre. Egyre gyak-

rabban alkalmazzák a *sociopathia* kifejezést — a társadalmi együttélés írott és íratlan normáit semmibe vevő, gátlástalanul garázdálkodó, szélhámos egyénekre, akikre elsősorban az emberi magatartást szabályozó magasabbrendű, erkölcsi, etikai és szociális érzelmek fejletlensége jellemző psychopathologiailag. Ebben a kategóriában találjuk meg legtöbbször a rendkívüli események elkövetőinek egy részét, a katonai bűnügyek terheltjei, vádlottai közül számosat, és a huligán elemeket is. Ilyen fiatalok bekerülésével számolnunk kell, mert a háború következtében sok gyermek nélkülözötte a családi élet egyéniséget formáló pozitív hatását, és kiszolgáltatott volt a legkülönfélébb káros befolyások számára. És ezek a gyermekek a soron levő évfolyamokban érik el a katonaköteles kort. Az arányuk sokkal kisebb, mint a kollektívára kifejtett bomlasztó hatásuk. A szokásos módon nem nevelhető ilyen egyéneket a hadseregből el kell távolítani. Ennek eszköze esetenként döntendő el, és többnyire az elmeszakértő véleménye alapján kerül orvosi felülvizsgálatra betegségként, vagy büntettként megtorlásra. A psychopathia — eleve nem korlátozza a büntethetőséget, és amikor a katona-elmeszakértő véleményét megalkotja, nemcsak az egyént, hanem a katonai kollektívát is védő hivatalos személy.

A *huliganizmus* társadalmi jelentősége hazánkban nem olyan nagy, mint amennyi figyelmet ennek a kérdésnek a sajtó és az irodalom szentel. Saját tapasztalatom szerint a valóban huligánnak tekinthető egyének gyengeelméjűek, morális debilisek, rendszerint egy-egy szélhámos psychopatha adja a „galeri” magvát, és a társulat perifériáján sodródni az infantilis, hamis romantikát kereső, a család és az iskola közösségéből kikerült fiatalok.

Ma még gyakori nálunk az alapvető társadalmi kérdésekre és az erkölcsi értékekre vonatkozó nézetek közötti eltérés, nemcsak az otthon és az iskola, de a szülői házban olykor az apa és az anya között, a tanterületben, az osztályban, vagy az ifjúsági szervezetben a kollektíva tagjai között, ami cseppet sem kedvez az ifjú egyöntetű személyiségfejlődésének. Ha ehhez hozzávesszük az otthoni gondozás gyakori hiányát, továbbá azokat az eltéréseket, melyeket a serdülő a neki hangoztatott és az általa észlelték között megfigyel, a nemes törekvések balsikerét, a tudás, a tapasztalat és a kor értékének csökkenését, máris több olyan adalékunk van, melyek a negatív vonások kialakulását lehetővé teszik. A letűnt ideák helyére állított újat is megtisztítva kell elfogadtatnunk, mint ha többet kínálnánk az ifjúságnak, mint amennyit elvárunk tőle, — megannyi bonyolult hatás, ahol a gyenge könnyen hamis vágyára jut. A sokat hangoztatott „háborús évfolyam” — csak indirekt és a társadalom kisebb részét érintő megnyilvánulásokban sejthető, egészében alaptalannak tartom, mert a mostani fiatalok tömegméretekben sokkal műveltebbek, sokkal fejlettebbek, szélesebb látókörűek, mint a mi ifjúkorunkban, a mi évfolyamaink voltak. Aki ezt nem ismeri el, az nem hisz a társadalmi haladásban és tagadja a szocializmus létjogosultságát.

A mindennapi munka során az enyhébb személyiség-dysharmoniákkal valószínűleg gyakrabban fogunk találkozni. Elsősorban az *infantilizmusra* gondolok. Szokásosan a személyiség összetevői együtt fejlődnek, de ez a fejlődés egészében és összetevőiben külön-külön is elhúzódhat, ami különösen az érzelmi élet terén tapasztalható. Az endocrinopathiák sorába tartozó hypophysiszár infantilismustól a megkésett sexualis és szellemi beérésig számos átmenettel találkozhatunk. Előbbi a laikus számára is megmutatja a gyermekded lelki alkatot; az én és a külvilág között kialakulatlan a kapcsolat, az akarati és érzelmi műveletek hiányosan disszociáltak, az érzelmi és indulati élet dominál (29). Az infantilis egyén autismusra hajlik, szorongó, a magatartása ambivalens, aktivitás érzelme fogyatékos. A szociális, morális és etikai érzelmek is hiányosan alakulnak ki. Az érzelmi életnek eme parciális, visszamaradása a fiatal ember magatartásában szélesben variálhat az introverziótól sensitivitáson át a hysteriáig, sőt a debilitásig.

Jelentőségénél fogva a *hysteriás formakörrel* kell foglalkoznunk, — mert gyakoribb előfordulása a már mondottak alapján szintén várható. A *hysteria* lényegében fejletlen lelki alkat, melyben az egyén magatartását nem a fejlődésileg fiatalabb értelmi struktúrák, hanem az idegrendszer ősbibb rétegei, az indulatok, érzelmek, ösztönök határozzák meg. (Nyirő, 21.) A hysteriás beteget tehát egyrészt a *hysteriás lelkialkat*, másrészt a hysteriás, ún. primitív reakciók jellemzik. A hysteriás lelki alkatra az a legjellemzőbb, hogy lelki megnyilvánulásainak túlnyomó része az indulatok hatása alatt áll, a külső történések és a belső folyamatok között éles határt vonni nem tudnak, önmaguk és mások előtt is leplezni igyekszenek saját lelki silányságukat, és többre akarnak törni, másnak akarnak látszani, mint amennyit érnek. Az ilyen egyén munka nélkül akar érvényesülni, és ha nem sikerül, mindig más a hibás, és — a feszülő ellentétek elől — primitív reactio a leggyakoribb kiút: ájulás, sírógörcs, görcsroham — a tudatborulásig. A primitív reactio — bárkinél előfordulhat, az idegrendszer erőssége és a kiváltó hatás intenzitása közötti dinamikától függően. Általában azt mondhatjuk, minél inkább dominál valakinél az érzelmi élet a magatartásban, annál hajlamosabb a primitív reactióra. És ez azért hangsúlyozandó, mert az új sorvány lelki arculatának egyik megkülönböztető vonása az érzelmi élet élénksége, labilitásának gyakoribb előfordulása lesz.

Primitív reakciónak az élményi behatásokra megnyilvánuló sajátos magatartási módokat nevezzük, melyek keletkezésében és irányításában nem vesz részt az egész személyiség és különösképp az intellektus. A primitív reactio olyan mechanizmusokat működtet, melyek valaha biológiailag célszerűek lehettek. Nem szabad azonban minden ilyen megnyilvánulás mögött veszélyt elhárító vágyteljesítő célokat keresnünk, mint ahogyan ez a katonarvosi gyakorlatban csaknem általánosan elterjedt vélemény. Kétségtelen, hogy gyakran felismerhető a cél, de ennek helytelen és eltűzött általánosítása vezetett a szimuláció hatalmas mérvű kiterjedéséhez a katonai neurosisok megítélésében, nem utolsósorban a parancsnokok és a csapatorvosok lélektani tájékozatlanságából adódóan.

Az egyszerű, fékezhetetlen indulatkitörés, az *explosivus reactio* az egyik leggyakrabban észlelt primitív reactio. A közvetlen kiváltó ok előtt már gyúlik az emotionális feszültség, a fiatal katonának nincs lehetősége arra, hogy önézeti sérelmén közvetlen elégtételt vegyen és ezzel megnyugvásra kerüljön, és így az affectus-kitörés már menetkés, amikor a provokatív élmény — legyen az szidalmazás, vagy értelmetlen feladatok, utasítások ismételt elvégzetetése — robbanást okoz. Az indultareakciónál a szó szoros értelmében magát a reactiót látjuk és bíráljuk el, míg a kiváltó ok, bánásmód csak akkor kerül felszínre, ha az esemény rendkívülivé válik. (14.)

Másik formája a *rövidzárlati cselekvés*, amikor a személyiség egyetlen, érzelmileg hangsúlyos tudattartam hatására cselekszik, és ez a cselekvés az össz-személyiség megkerülésével, a kiváló okhoz képest inadaequat eredményhez vezetően megy végbe. A pangó érzelmi ingerület nem halad át a személyiség egészén, hanem közvetlenül átcsap psychomotilitásba és létrehozza azt a cselekedetet, mely a vágy elemi affectusa számára a legkézenfekvőbb, míg az össz-személyiség számára a legértelmetlenebb volt. (22.)

Igy értelmezhető a súlyos bírói ítélettel nem számoló szökések egy része, a család, a feleség sorsa miatti megnövekedett aggodalom suicidium útján való megoldása, stb. A rövidzárlati cselekvés leggyakoribb a második évtized második felében. Eddigi tapasztalataink alapján — a *suicidiumok* számának szaporodásával kell számolnunk, még akkor is, ha a populációban hazánkban egészen csökkenő tendencia figyelhető meg e téren. (24.)

A primitív reakciók közé tartozik a fokozott befolyásolhatóság, a merevedés, és ide soroljuk a *betegségbe való menekülést*, a *tünetek és a betegség tudat eltűzését*, és a sor végén a superposito éles átmenet nélkül tart a tudatos színlelésig. A *betegségbe való menekülés* rendkívül változatos és színes psychopathologiai és somatikus megnyilvánulásaival találkozunk a leggyakrabban a katonarvosi munka újszólván minden területén. Fontos: a *betegségbe való menekülés nem azonos a színleléssel!* — bár a „menekülés” szó szerencsétlen módon a tudatosságot is magában hordozza, holott nem szándékoságról van szó, amikor a különböző görcsös rohamokat, bénulásokat, érzészavarokat, a vegetatív idegrendszer sokféle megnyilvánulásait, — sőt a tudatzava-

rokat észleljük, hanem lényegében primitív érzelmi reakciók ezek, az egyén konfliktus-feloldó eszközei. E téren attól is óvakodnunk kell, hogy a tünetalakulásában (szándékosan használom a tünetválasztás szándékosságát feltételező volta miatt) a kiváltó psychotraumatizáló élményekkel szoros értelmi összefüggést keresünk minden esetben.

Lényegében eljutunk a *neurosisok* problematikájához. Bár a hysteriás célneurosisnál gyakoribb a neurastheniás neurosis, és csak elenyésző a harmadik pavlovi forma, a psychastheniás kép — ez a helyzet lényegében ma is azonos *Csorba és munkatársainak* évtizedes tapasztalatával (4) — a klinikai formánál sokkal lényegesebbnek tartom a kiváltó okok vizsgálatát. Közelebb jutunk a neuroticus egyén gyógyításához, ha azt kutatjuk, hogy valóban *exhaustio* okozza-e a klinikai tüneteket, vagy pedig *konfliktus* áll-e a háttérben, — olyan a katona *situációja*, hogy számára tartós emotionális igénybevételt jelent, vagy valamilyen *cél* lappang a tünetek mögött. A saját anyagunkban leggyakoribb *situációs neurosisok* csökkenése mindenképp várható, mert — kevesebb lesz a nő, a magasabb jövedelemhez szokott, és az egyetemi felvétel sikertelensége miatt az egész társadalommal szemben álló fiatal, és kevesebb lesz az ellátatlan szülő miatti gyakran eltúlzott aggodalmaskodás; ezeknek a többnyire reális problémáknak a csökkenése a korábbi bevonulás jelentős előnyei közé számítható. Ha a neuroticus katona közösségére gyakorolt kedvezőtlen hatását is figyelembe vesszük, retrograd módon ez a nevelőkre is visszahat és az alegységek légkörének javulásával, vidámabb, fiatalabb kollektívák remélhetők. A neurosisok és a bánásmód, ill. a kollektíva közösségi szelleme közötti pozitív összefüggés bizonyítéka — az alakulatonként változó neurosis-gyakoriság, részben a fegyvernemmel is összefüggésben. Saját tapasztalataim szerint dél-dunántúli viszonylatban ez a mérleg a Belügyminisztérium sorállományának javára dől el, — pedig sem a határszolgálat, sem a karhatalmi ténykedés nem kisebb terhelés, és ma nincs lényeges különbség emberanyagban sem a lövészek és az említett társfegyveres szolgálatok között.

IV.

Befejezésül — ennek a vázlatos, korántsem teljes egyéni tapasztalatokból általánosított feltevés-sor *összefoglalása*:

1. A bevonuló 18 éves fiatalok testi és lelki szempontból a katonai szolgálatra érettnek tekinthetők.

2. Az ifjúkor lelki sajátosságaiból adódóan érzelmi életük élénkebb, személyiségükre, magatartásukra jelentősebb hatással van, mint a jelenlegi sorványok esetében.

3. A katonai kiképzés szubjektív feltételeinek adaequat alakulása esetén a neurosisok csökkenése, bánásmódban a pedagógiai elvek elhanyagolása esetén az abnormis élményreakciók szaporodása várható.

4. Az eddigieknél lényegesen hatékonyabban kell a katonai lélektan tervszerű és tudományos művelésével foglalkoznunk a korszerű kiképzési célok megvalósítása érdekében.

5. A hadseregben folyó erkölcsi-politikai nevelés döntő befolyást gyakorol az ifjúság férfivé érésének a katonai szolgálat során végbemenő folyamatára.

1. *Bartha L.*: Az erkölcsi-politikai érzelmek neveléslélektani vizsgálatának elvei és módszerei. Pszichológiai problémák az iskolában. Tankönyvkiadó. 1961. Budapest. 173. — 2. *Borsodi J.*: Honvédségi Szemle, 1964. 15. 3. 29. — 3. *Csirszka J.*: Érettségizett tanulók beilleszkedési problémái az ipari pályákon. Pszichológiai Tanulmányok, III. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1961. 355. — 4. *Csorba A.*: Ideggyógyászati tanulmányok különös tekintettel a katonatorvosi szolgálatra. Katonai Kiadó, Budapest, 1955. — 5. *Djacsenko, I. M.*: Honvédségi Szemle, 1964. 15. 2. 55. — 6. *Djacsenko, I. M.*: Honvédségi Szemle, 1964. 15. 3. 54. — 7. *Hallgren, B., Sjögren T.*: Acta Psychiat. Secand. 35. 1961. Suppl. 140. 7. — 8. *Jung, R.*: Zbl. Psychiat. Neurol. 1961. 167—168. 100. — 9. *Brickenstein, R.*: Nervenarzt. 1963. 34. 537. — 10. *Kocsis B.*: Honvédségi Szemle, 1964. 15. 4. 28. — 11. *Lukov, G. D.*: A katonai tevékenység lélektani kérdései. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1961. — 12. *Magyar I.*: Katonatorvosi Szemle, 1955. 7. 49. — 13. *Magyar I.*: Honvédorvos. 1961. 13. 173. — 14. *Magyar I., Ozsváth K. és mtsai*: A rendkívüli események psychopathologiai elemzése elmekórtani vonatkozásból. Előadás az V. Honvédorvosi Tudományos Értekezleten 1961. okt. 28. Melléklet a Honvédorvos 14. 1. számhoz. — 15. *Ozsváth K., Kémenczy I.*: Az értelmi fogyatékoság katonatorvosi megítélése. *Ugyanott.* — 16. *Ozsváth K., Kémenczy I.*: Tömegméretekben alkalmazható pszichológiai szűrővizsgálati módszer. Honvédorvos, 1961. 13. 303. — 17. *Ozsváth K.*: A katonai kiképzés néhány pszichológiai kérdése. Honvédelem, 1962. 1. — 18. *Nowogrodzki, T.*: Fejlődéslélektan. Tankönyvkiadó, Budapest, 1961. — 19. *Nagy G.*: Honvédségi Szemle, 1964. 15. 2. 45. — 20. *Nyirkos Á.*: Honvédségi Szemle, 1964. 15. 1. 65. — 21. *Nyirő Gy.*: Psychiatria. Medicina, 1961. Budapest. — 22. *Nyirő Gy.*: Morphol. és Igü. Orvosi Szemle, 1963. 3. 3. — 23. *Nyirő Gy.*: Psychopathia és beszámíthatóság. Előadás a Pavlov Ideg-Elme Szakcsoport 1964. ápr. 30-i ülésén. — 24. *Nelheibel J.*: Öngyilkosság az ideggondozás tükrében. Előadás ugyanott. — 25. *Liebermann és mtsai*: Fiatalkorú öngyilkosok. Pszichológiai Tanulmányok. V. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963. 26. *Prihoda V.*: Bevezetés a pedagógiai pszichológiába. Tankönyvkiadó, Budapest, 1960. — 27. *Rózsa K.*: Honvédségi Szemle, 1964. 15. 2. 35. — 28. *Sárvári I.*: Honvédségi Szemle, 1964. 15. 4. 43. — 29. *Schachter M.*: Zbl. Psychiat Neurol. 1959. 152. 2. — 30. *Szabó E.*: Honvédségi Szemle, 1964. 15. 2. 110. — 31. *Volkov, A.*: Honvédségi Szemle, 1964. 15. 4. 39.

Подполк. м/с. Карол Ожват.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ И ПСИХОПАТОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ЮНОШЕСКОГО ВОЗРАСТА В АРМИИ

Dr. K. Ozsváth, Oberstl. d. Med. D.:

MEDIZINISCH-PSYCHOLOGISCHE UND PSYCHOPATHOLOGISCHE PROBLEME
DER JUGENDZEIT IN DER ARMEE

Fedett typhusos bélperforáció esete

Írta: **Pintér Zoltán** dr. orvosalezredes, **Keleti Béla** dr. orvosalezredes,
Hermann István dr. orvosalezredes

A typhus abdominalis-megbetegedések, amelyek a II. világháború előtt hazánkban komoly közegészségügyi problémát okoztak, ma már ritkán fordulnak elő. A profilaktikus intézkedések az évi esetek számát az 1932. évi 22 000-ről 1943-ban 4600-ra, a letalitást 12,2⁰/₀-ról 7,6⁰/₀-ra szállították le. A felszabadulás után 1946-ban a 3900 beteg közül meghalt 10,9⁰/₀, 1960-ban pedig az összesen észlelt 513 beteg közül 1,6⁰/₀, azaz 7 fő. (1)